

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Linn Lindelöf

Belgorfallet

- konsekvenser för skiljeavtalets omfattning

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: David Dryselius

Termin: VT 2020

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställningar	4
1.3 Avgränsningar	5
1.4 Metod och material	5
1.5 Disposition	6
2 SKILJEFÖRFARANDETS GRUNDER	8
2.1 Skiljedomsrättsliga tvistefrågor	8
2.2 Behörighetsprövning	9
2.3 Skiljeavtal som processhinder	10
2.4 Skiljenämndens säte	11
2.5 Klander av skiljedom	11
3 DOKTRINER I HÖGSTA DOMSTOLENS PRAXIS	12
3.1 Påståendedoktrinen	12
3.2 Anknytningsdoktrinen	13
3.2.1 Täckfallet (NJA 2007 s. 475)	14
3.2.2 Hamnfallet (NJA 2008 s. 120)	15
3.2.3 Tupperwarefallet (NJA 2010 s. 734)	15

3.2.4	Avräkningsavtalet (NJA 2017 s. 226)	16
3.3	Förhållandet mellan de två doktrinerna	18
4	BELGORFALLET (NJA 2019 S. 171)	20
4.1	Bakgrund	20
4.2	Prövningen i Svea hovrätt	21
4.2.1	Parternas yrkanden och grunder	21
4.2.2	Hovrättens bedömning	22
4.3	Prövningen i Högsta domstolen	23
4.3.1	Parternas yrkanden och grunder	23
4.3.2	Högsta domstolens bedömning	24
5	AVSLUTANDE REFLEKTIONER	27
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	32
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	34

Summary

In March 2019, the Swedish Supreme Court passed judgment on the Belgor case. The judgment has come to affect how *legal relationship* and the *doctrine of connection* (“*anknytningsdoktrinen*”) are to be interpreted, and therefore also the extent of the arbitration agreement. The purpose of this paper is to examine how the Swedish Supreme Court’s argumentation in the Belgor case relates to the prevailing legal opinion and for this purpose legal dogmatic method is used with a focus on case law.

For an arbitration board to have jurisdiction over disputes, the dispute must derive from a specific legal relationship connected to an arbitration clause. In previous case law, The Swedish Supreme Court has given *legal relationship* a restrictive interpretation and considered that the *doctrine of connection* should not be applicable unless the circumstances are special. In the Belgor case the court states that they consider the parties' intentions to be that the arbitration board has jurisdiction over the dispute in its entirety if the parties' intentions are unclear. Thereafter, the Swedish Supreme Court announced that a court in a potential nullity suit shall assume that the arbitration board has done a correct assessment of their jurisdiction.

One conclusion is that the Swedish Supreme Court as a result of the Belgor case has given the arbitration agreement an extensive rather than restrictive interpretation. However, it is unclear if the extensive interpretation shall apply only in a nullity suit and when the arbitration board assesses their jurisdiction or also in other situations. Another conclusion is that the argumentation in Belgor leads to uncertainty regarding the arbitration agreements’ extent. In several aspects, the judgment is not sufficiently motivated.

Sammanfattning

Högsta domstolen meddelade i mars 2019 dom i Belgorfallet vilken kommit att påverka skiljeavtalets omfattning med avseende på hur *rättsförhållande* och anknytningsdoktrinen ska tolkas. Syftet med uppsatsen är att undersöka hur Högsta domstolens bedömning i Belgorfallet förhåller sig till den tidigare rådande rättsuppfattningen och för detta ändamål används rättsdogmatisk metod med fokus på praxis.

För att en skiljenämnd ska vara behörig att pröva framtida tvister mellan parter måste tvisten härröra ur ett specifikt rättsförhållande knutet till en skiljeklausul. Högsta domstolen har i tidigare praxis givit *rättsförhållande* en restriktiv tolkning och ansett att anknytningsdoktrinen endast undantagsvis ska tillämpas. I Belgorfallet stadgas att när partsavsikten är oklar ska den anses vara att parterna vill få hela tvisten prövad inom ramen för ett skiljeförfarande samt att domstolen vid en klanderprocess ska utgå från att skiljenämnden gjort en korrekt prövning av sin behörighet.

En slutsats är att Högsta domstolen genom Belgorfallet givit skiljeavtalet en extensiv snarare än en restriktiv tillämpning. Det är dock oklart om den extensiva tolkningen endast ska gälla när skiljenämnden prövar sin behörighet och i klanderprocesser eller även i andra situationer. Ytterligare en slutsats är att avgörandet i Belgorfallet skapar osäkerhet kring vad som gäller angående skiljeavtalets omfattning och enligt min uppfattning är domen dåligt motiverad på flera sätt.

Förkortningar

Art.	Artikel
EKMR	Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (1950)
EU	Europeiska unionen
Jfr	Jämför
JT	Juridisk tidskrift
Kap.	Kapitel
LSF	Lag (1999:116) om skiljeförfarande
NJA	Nytt juridiskt arkiv
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
S.	Sida
SvJT	Svensk juristtidning

1 Inledning

1.1 Bakgrund

En skiljenämnds behörighet att pröva framtida tvister mellan parter kräver att det finns ett skiljeavtal som anknyter till ett bestämt rättsförhållande enligt svensk rätt, vilket framgår av 1 § lagen (1999:116) om skiljeförfarande (LSF). Högsta domstolen har tidigare tolkat *rättsförhållande* restriktivt med innebörden att begreppet som huvudregel endast omfattat det rättsförhållande som täckts av huvudavtalet. I praxis har Högsta domstolen sedermera utsträckt skiljeavtalets omfattning till att även gälla vissa nära anknyttande rättsförhållanden, något som kommit att kallas anknytningsdoktrinen.¹ I mars 2019 meddelade Högsta domstolen dom i Belgorfallet², vilken blivit omdiskuterad i den juridiska debatten med avseende på ovannämnda rättsfrågor. I doktrin diskuteras om domstolen istället ger *rättsförhållande* en extensiv tolkning samt bortser från anknytningsdoktrinens utveckling under flera år med konsekvensen att domstolen återgått till doktrinens ursprungliga tolkning. Belgorfallet förändrar rättsläget med avseende på grunderna för skiljeförfarandet och därför är det intressant att undersöka samt diskutera hur rättsfallet förhåller sig till tidigare rådande rättsläge på området, vilket alltså är ämnet för denna uppsats.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur NJA 2019 s. 171 påverkat vilka frågor en skiljenämnd är behörig att ta upp till prövning.

För att undersöka ämnet väljs följande frågeställningar:

¹ Madsen (2013) s. 730.

² NJA 2019 s. 171.

- Vilka tvistefrågor fick skiljenämnden ta upp till prövning innan NJA 2019 s. 171?
- Hur förhåller sig bedömningen i NJA 2019 s. 171 till den tidigare rättsuppfattningen?

1.3 Avgränsningar

Civilprocessrätt är ett omfattande ämne och därför görs avgränsningar. Endast skiljeförfarande berörs i denna uppsats, vilket innebär att andra tvistlösningsformer utesluts. Uppsatsen berör endast svensk rätt. Utöver dessa avgränsningar ska nämnas att uppsatsen endast behandlar regler angående skiljenämndens behörighet samt ger en överblick över anknytande frågor. För utredning kring resterande reglering gällande skiljeförfarande hänvisas till annat material. Legala skiljeförfaranden berörs inte i uppsatsen utan fokus ligger på konventionella skiljeförfaranden. Avseende rättsfallen redogörs endast för de delar av avgörandena som berör skiljenämndens behörighet och övriga delar utesluts. Eftersom Belgorfallet inte berör påståendedoktrinen avgränsas uppsatsen genom att doktrinen endast berörs kortfattat med avseende på gällande rättsläge innan Belgorfallet.

1.4 Metod och material

I uppsatsen använder jag rättsdogmatisk metod, där rättskällor används för att utröna gällande rätt.³ Främst studeras rättsfall och lagtext, men även viss litteratur används. Lagtexten är grunden för arbetet och rättsfallen används för att beskriva dels påståendedoktrinen och anknytningsdoktrinen framväxt, dels för att utreda hur NJA 2019 s. 171 påverkat vilka tvistefrågor skiljenämnden kan pröva.

De böcker som används är äldre än 2019 års fall, vilket beror på att det inte finns några verk som behandlar avgörandet. Anledningen till att denna

³ Kleineman (2018) s. 21.

litteratur ändå väljs som källa är att den kompletterar lagtexten. Böckerna som ligger till grund för arbetet är av senaste upplaga och materialet bedöms som tillförlitligt eftersom det producerats av framstående forskare inom ämnet. De olika verk som används behandlar även till stor del samma saker och de styrker varandra till stor del.

För att komplettera NJA 2019 s. 171 används artiklar publicerade i juridiska tidskrifter. Anledningen till detta är dels för att få bättre förståelse för Belgorfallet, dels för att förstå påståendedoktrinen och anknytningsdoktrinen utveckling i praxis innan domen meddelades. Dessa källor förser mig med olika analytiska perspektiv att studera Belgorfallet utifrån, även om dessa perspektiv inte ensamt används som källmaterial för uppsatsen. Påpekas ska att dessa artiklar inte helt och hållet är objektiva och författarnas subjektiva åsikter ligger till grund för dem likväl som fakta. Subjektiviteten är något som beaktas vid läsning av artiklarna och i den mån författarnas åsikter tas upp i arbetet framgår det att det är subjektiva åsikter. Målsättningen är även att presentera åsikter från olika författare för att sedan diskutera dessa i de avslutande reflektionerna.

1.5 Disposition

I kapitel 2 redogör jag för grundläggande regler som får betydelse för skiljenämndens behörighet. Det innebär en redogörelse för skiljenämndens behörighet i lagregleringen samt vissa regleringar med nära samband med behörighetsfrågan så som klanderreglerna och sätet för skiljeförfarandet.

I kapitel 3 behandlas påståendedoktrinen och anknytningsdoktrinen framväxt i Högsta domstolens praxis samt hur dessa förändrat och utvecklat skiljenämndens behörighet.

I kapitel 4 behandlar jag NJA 2019 s. 171. Eftersom uppsatsens fokus är att utreda just det här målet är redogörelsen mer ingående jämfört med övriga avgöranden i arbetet.

Slutligen diskuteras 2019 års rättsfall i kapitel 5. Reflektionen sker framförallt med utgångspunkt i rättssäkerhet och avtalsfrihet, men även ekonomiska aspekter är av intresse för denna del. Här besvaras slutligen även frågeställningarna, framförallt den som rör förhållandet mellan tidigare reglering och resonemangen i Belgorfallet.

2 Skiljeförfarandets grunder

Skiljeförfarande är den typ av privat tvistelösningsalternativ som uppvisar flest likheter med en allmän domstolsprocess.⁴ De frågor som får prövas av skiljenämnden är dock färre än vid process i allmän domstol, vilket beror på att det i art. 6 EKMR⁵ stadgas en rätt till domstolsprövning vilken avstås ifrån genom skiljeavtal.⁶

2.1 Skiljedomsrättsliga tvistefrågor

Tvistefrågor där parterna kan träffa förlikning får genom avtal lämnas till avgörande av skiljenämnd. Ett sådant skiljeavtal får enligt 1 § första stycket LSF även avse framtida tvister om de anknyter till ett särskilt angivet rättsförhållande. Westberg framhåller att denna senare variant är vanligt förekommande i skiljeförfarande. Att skiljeklausulen måste vara knuten till ett särskilt angivet rättsförhållande innebär att parterna inte kan avtala att alla framtida tvister dem emellan ska avgöras genom skiljeförfarande.⁷ Enligt Lindell finns detta krav eftersom rättssäkerhet måste upprätthållas.⁸

Ett skiljeavtal tillkommer på samma sätt som ett vanligt avtal enligt svensk rätt och det finns inga formkrav för att ett giltigt skiljeavtal ska komma till stånd, även om det vanligaste är att skiljeavtal ingås i skriftlig form.⁹ För att en skiljeklausul ska vara civilrättsligt bindande krävs att det är klart och tydligt att parterna ämnar hänskjuta tvisten till skiljeförfarande. I oklara fall

⁴ Westberg (2013) s. 454.

⁵ Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rom 4 november 2000, SÖ 1952:35.

⁶ Westberg (2013) s. 461.

⁷ Westberg (2013) s. 460.

⁸ Lindell (2017) s. 700.

⁹ Prop. 1999/98:35 s. 66; Westberg (2013) s. 459.

ska klausulen tolkas så att parterna vill ha tvisten prövad av en annan form av privatdomare. Att skiljeklausulen ska vara klar och tydlig innefattar dock inget absolut krav på att ord som exempelvis skiljemän, skiljedom eller skiljeförfarande måste nämnas i avtalet, även om det ur ett tolkningsperspektiv kan vara att föredra.¹⁰ Omfattningen av ett skiljeavtal bestäms genom avtalstolkning. Lindell är av uppfattningen att en skiljeklausul i ett huvudavtal även är tillämplig på tilläggsavtal om de inte är självständiga i förhållande till varandra. Han menar dock att detta inte preciserats ytterligare.¹¹

Om tvisten är hänförlig till ett förhållande mellan konsument och näringsidkare får inte skiljeavtal göras gällande enligt 6 § LSF om det träffats innan tvisten uppstod, vilket gäller även om tvisten rör en dispositiv fråga. Anledningen till att lagstiftaren valt att reglera konsumenttvister på detta sätt är tanken att konsumenten är den svagare avtalsparten.¹² Att man tillåter ingående av skiljeavtal efter uppkommen tvist beror på att konsumenten har större möjligheter att vara eftertänksam gällande skiljeavtalet.¹³

2.2 Behörighetsprövning

Skiljenämnden är endast behörig att pröva skiljedomsrättsliga frågor och om den prövar annat resulterar det i att skiljedomen är ogiltig enligt 33 § LSF. Det är skiljenämnden själv som prövar sin behörighet att avgöra tvisten, vilket framgår av 2 § LSF. Om en part är missnöjd med skiljenämndens beslut att den är behörig att pröva tvisten får parten begära att frågan överprövas av hovrätten. En sådan begäran ska enligt andra stycket göras senast 30 dagar från det att parten fick del av beslutet och skiljenämnden får fortsätta förfarandet i avvaktan på domstolens avgörande. Rör talan om

¹⁰ Maunsbach 2015 s. 179; Westberg (2013) s. 461.

¹¹ Lindell (2017) s. 702.

¹² Prop. 1998/99:35 s. 50–51; Westberg (2013) s. 464–465.

¹³ Westberg (2013) s. 464–465.

skiljenämndens behörighet en redan meddelad skiljedom gäller istället enligt tredje stycket att skiljedomen får angripas genom klandertalan, eller genom 36 § LSF om skiljenämnden avslutat förfarandet utan att avgöra de frågor som lämnats till avgörande av den.

När skiljenämnden prövar sin behörighet ska skiljeavtalet ses som ett separat avtal enligt 3 § LSF, vilket är ett uttryck för separabilitetsdoktrinen.¹⁴ Separabilitetsdoktrinen används när skiljeavtalet inte är ett separat avtal utan en klausul i huvudavtalet. På grund av separabilitetsdoktrinen kan skiljenämnden pröva sin behörighet i de fall en part angriper giltigheten av huvudavtalet¹⁵

En domstol får inte enligt 4a § LSF mot en parts bestridande pröva skiljenämndens behörighet på annat sätt än som anges i 2 § LSF, det vill säga att domstolen endast på begäran av en part inom 30 dagar får pröva skiljenämndens behörighet.

2.3 Skiljeavtal som processhinder

Ett giltigt skiljeavtal utgör processhinder i domstol och domstolen får inte pröva en fråga som enligt skiljeavtal ska avgöras av skiljenämnd om en part bestrider det, vilket framgår av 10 kap. 17a § rättegångsbalk (RB) och 4 § LSF. Att parten måste bestrida domstolens behörighet innebär att det är ett så kallat dispositivt processhinder. En invändning om skiljeavtalet ska framställas första gången en part för talan i saken vid rätten enligt 34 kap. 2 § RB, normalt när skriftligt svaromål lämnas in. Invändningar som framställs senare är utan verkan om inte parten haft laga förfall och framställt invändningen så snart förfallet upphörde.

¹⁴ Heuman (1999) s. 62; Westberg (2013) s. 469.

¹⁵ Prop. 1998/99:35 s. 74; Cars, Thorsten, Lag (1999:116) om skiljeförfarande 3 §, Karnov 2020-04-16 (JUNO).

2.4 Skiljenämndens säte

Parterna bestämmer enligt 22 § LSF sätet för skiljeförfarandet. Om parterna inom ramen för ett institutionellt förfarande inte bestämt sätet ankommer det på skiljedomsinstitutet att göra det.¹⁶ Trots att tvisten har internationell anknytning ska LSF tillämpas om skiljeförfarandet har säte i Sverige enligt 46 § LSF. Enligt 47 § första stycket LSF får skiljeförfarandet inledas i Sverige om skiljeavtalet innebär att förfarandet ska ha sitt säte i Sverige eller om skiljemännen eller ett skiljedomsinstitut i enlighet med avtalet bestämt det.

2.5 Klander av skiljedom

Klanderreglerna innebär i sin korthet att en skiljedom som inte kan angripas genom 36 § LSF efter klander helt eller delvis kan upphävas på talan av en part om en eller flera grunder uppräknat i 34 § LSF föreligger. Det finns två grunder som har med skiljenämndens behörighet att göra. Den första är att skiljedomen inte omfattas av ett giltigt skiljeavtal mellan parterna, vilket framgår av första punkten. Den andra grunden är om skiljenämnden överskridit sitt uppdrag på ett sätt som sannolikt inverkat på utgången i målet, då får skiljedomen istället upphävas enligt tredje punkten. En part som vill klandra skiljedomen har inte rätt att åberopa en omständighet som parten inte fört fram under skiljeförfarandets gång eller på annat sätt får anses avstått att göra gällande, vilket framgår av 34 § andra stycket LSF. En klandertalan ska väckas inom två månader från den dag parten fick del av skiljedomen eller ifall rättelse, komplettering eller tolkning enligt 32 § LSF skett från den dag parten fick del av skiljedomen i sin slutliga lydelse, detta i enlighet med tredje stycket.

¹⁶ Lindskog, Stefan, Lag (1999:116) om skiljeförfarande, Nordstedts juridik 2020-05-13 (JUNO).

3 Doktriner i Högsta domstolens praxis

3.1 Påståendedoktrinen

Påståendedoktrinen reglerar fallet när parterna är oense om huruvida tvisten ska lösas genom skiljeförfarande eller inte. Innebörden av doktrinen är att tvisten ska lösas av skiljenämnd om käranden påstår att dennes talan grundas på ett avtal med skiljeklausul. Med andra ord är det alltså tvistens påstådda anknytning till huvudavtalet och inte den faktiska anknytningen som är avgörande för skiljenämndens behörighet.¹⁷ Doktrinen bör tillämpas både av domstol och skiljenämnd på samma sätt när de tar ställning till sin behörighet att pröva tvisten.¹⁸ Denna huvudregel är dock inte utan undantag. Skiljenämnden är inte behörig att pröva tvisten om kärandens hänvisning till kontraktet är uppenbart ogrundad.¹⁹

Högsta domstolen har använt påståendedoktrinen i sin praxis. Det första fallet rörde ett mönsterintrång och käranden menade att svaranden, som var licenshavare, var skadeståndsskyldig på utomobligatorisk grund eftersom denne efter licenstidens utgång gjort sig skyldig till intrångshandlingar. Käranden påstod även att vissa intrångshandlingar var mer omfattande än vad som tillåtit enligt licensen. Svaranden menade å sin sida att licensavtalet var gällande under intrånget och att alla intrångshandlingar därför skulle falla in under avtalet. Högsta domstolen löste situationen genom att dela upp behörigheten mellan skiljenämnd och domstol på så sätt att skiljenämnden var behörig att pröva svarandens kontraktsrättsliga invändning medan domstolen var behörig att pröva kärandens utomobligatoriska grund för talan.

¹⁷ Heuman (1999) s. 76; Welamson (1964) s. 278.

¹⁸ Madsen (2013) s. 731.

¹⁹ Heuman (1999) s. 76; NJA 1982 s. 738; Welamson (1964) s. 278.

Denna lösning valdes eftersom käranden som grund för sin talan inte åberopat avtalet och i enlighet med påståendedoktrinen skulle domstolen lägga de rättsfakta käranden presenterat som grund för sin behörighetsprövning.²⁰

I Petrobartfallet från 2008 utvecklade Högsta domstolen resonemangen kring påståendedoktrinen och klargjorde att om svarandens invändning går ut på att det överhuvudtaget inte finns något skiljeavtal ska skiljenämnden avstå från tillämpning av påståendedoktrinen. I dessa fall måste alltså skiljenämnden fullt ut pröva frågan om ett skiljeavtal ingåtts dels rättsligt, dels faktiskt. Skiljenämnden får inte anse sig behörig enbart på grunden att käranden påstår att ett skiljeavtal mellan parterna föreligger.²¹ På samma sätt kan inte frågan om skiljeavtalets omfattning lösas med hjälp av påståendedoktrinen utan detta måste bestämmas vid behörighetsprövningen.²² Högsta domstolen noterade i rättsfallet vidare att det i viss mån är oklart hur långt påståendedoktrinen sträcker sig och vad den innebär. De klargjorde dock att kärnan i doktrinen är att skiljenämnden vid prövning av sin behörighet inte ska ta ställning till existensen av de rättsfakta käranden påstår omfattas av ett rättsförhållande som täcks av skiljeavtalet, de ska istället utgå från att dessa rättsfakta föreligger.²³ Heuman framhåller att det av domskälen i fallet kan utläsas att påståendedoktrinen således endast ska tillämpas på dubbelrelevanta rättsfakta, alltså sådana som har processuell betydelse för behörighetsfrågan samt materiell betydelse för sakprövningen.²⁴

3.2 Anknytningsdoktrinen

Högsta domstolen har utöver påståendedoktrinen, delvis parallellt, utvecklat en annan doktrin för att avgöra frågan om skiljeavtalet utgör processhinder

²⁰ NJA 1982 s. 738; Heuman (1999) s. 77.

²¹ NJA 2008 s. 406 (på s. 416–417); Westberg (2013) s. 470.

²² NJA 2008 s. 406 (på s. 417); Westberg (2013) s. 470; Madsen (2013) s. 733.

²³ NJA 2008 s. 406 (på s. 416); Madsen (2013) s. 732–733.

²⁴ Heuman (2009/10) s. 336, 343.

samt om skiljenämnden är behörig att pröva tvisten. Denna doktrin har kommit att kallas anknytningsdoktrinen.²⁵

3.2.1 Täckfallet (NJA 2007 s. 475)

Bakgrunden till rättsfallet var ett nyttjanderättsavtal där parterna enats om att svaranden skulle få utvinna grus, sten och andra väghållningsämnen från ett markområde tillhörande käranden. Avtalet innehöll en skiljeklausul med innehållet "[e]ventuella tvister avgörs enligt lag om skiljedom". Käranden ansökte om stämning i allmän domstol medan svaranden invände att tingsrätten skulle avvisa käromålet eftersom tvisten skulle prövas av skiljenämnd, något som käranden bestred.²⁶ Målet överklagades till Högsta domstolen som beslutade att meddela prövningstillstånd avseende kärandens tredje grund, vilket var ett ersättningsanspråk på grund av brott.²⁷

Högsta domstolen menade att parterna avsett att alla tvister med anknytning till nyttjanderättsavtalet skulle avgöras genom skiljeförfarande. Gällande ersättningsanspråket på grund av brott ansåg Högsta domstolen att denna grund inte hade någon direkt koppling till skiljeklausulen i nyttjanderättsavtalet, men att de faktiska omständigheterna som åberopades hade *direkt anknytning* till avtalet. Eftersom kärandens andra grunder skulle prövas av skiljenämnd skulle även ersättningsanspråket omfattas av skiljeklausulen.²⁸ I domen utvecklas inte närmare vad som menas med direkt anknytning.²⁹ Enligt Heuman kan alltså två krav utläsas för att anknytningsdoktrinen ska tillämpas. För det första ska de faktiska omständigheter som käranden åberopar inte täckas av skiljeklausulen men ha direkt anknytning till den. För det andra måste det finnas andra grunder för

²⁵ Madsen (2013) s. 730.

²⁶ NJA 2007 s. 475 (på s. 475–476).

²⁷ NJA 2007 s. 475 (på s. 477).

²⁸ NJA 2007 s. 475 (på s. 478–479).

²⁹ NJA 2007 s. 475.

kärandens talan som ska avgöras av skiljenämnd.³⁰ Heuman är av uppfattningen att det andra kriteriet motiveras av processekonomiska skäl: det är inte lika kostsamt att låta allt prövas av skiljenämnden som att dela upp processen i två olika förfaranden.³¹

3.2.2 Hamnfallet (NJA 2008 s. 120)

I målet hade käranden, en färjeoperatör, utformat sin talan utan att åberopa ett avtal innehållande en skiljeklausul mellan parterna. Svaranden menade att allmän domstol saknade behörighet att pröva de delar av tvisten som rörde vissa investeringsavgifter. Anledningen var att en skiljeklausul gällande avgifterna upprättats mellan parterna. Högsta domstolen kom fram till att kärandens yrkanden hade så *stark anknytning* till avtalet att talan i den del skulle anses vara omfattad av skiljeklausulen.³² Heuman framhåller att betydelsen av detta rättsfall är att anknytningsdoktrinen kan tillämpas i fall där resultatet av doktrinen tillämpning blir en uppdelning av prövningen på två olika förfaranden. Högsta domstolen har alltså, enligt Heuman, tagit bort det processekonomiska kriteriet och givit avtalsanknytningskriteriet större betydelse.³³

3.2.3 Tupperwarefallet (NJA 2010 s. 734)

Tvisten rörde en återvinningstalan. Svaranden sade upp ett franchiseavtal mellan parterna på grund av bristande betalning från käranden. Svaranden återtog sedan levererade varor som delbetalning från käranden i enlighet med avtalets bestämmelser om efterföljande avräkning. Kärandeföretaget försattes sedan i konkurs och konkursförvaltaren väckte med anledning av avräkningen en talan om återvinning där svaranden bestred domstolens behörighet. Käranden menade att talan var väckt vid rätt domstol med hänvisning till en

³⁰ Heuman (2009/10) s. 352.

³¹ Heuman (2009/10) s. 355.

³² NJA 2008 s. 120.

³³ Heuman (2009/10) s. 359.

prorogationsklausul som gjorde domstolen behörig. Tvisten hade anknytning till avtalet med prorogationsklausulen eftersom svaranden återtagit lagret med hänvisning till avtalet. Svaranden menade däremot att en återvinningstalan inte kunde anses härröra ur avtalet med prorogationsklausulen eftersom avtalet sagts upp innan talans väckande. Återtagandet av lagret var dessutom enligt svaranden en konsekvens av avtalets upphörande och föranledde inte att avtalet ”återupplivades”.³⁴

Högsta domstolen framhöll att en prorogationklausuls eller skiljeklausuls omfattning begränsas till ordalydelsen eller en inskränkning av ordalydelsen och kan sedermera inte innebära en utvidgning.³⁵ Vidare menade Högsta domstolen att återvinningstalan grundas på en laglig reglering och inte på rättigheter i det huvudavtal där prorogationsklausulen intagits.³⁶ Att det finns ett samband mellan det omtvistade rättsförhållandet och ett annat rättsförhållande reglerat av ett prorogations- eller skiljeavtal kan inte annat än under mycket speciella förhållanden och i vissa särskilda fall föranleda att tvistlösningsavtalet utsträcks till att omfatta även det omtvistade rättsförhållandet. Högsta domstolen begränsade alltså anknytningsdoktrinen till att kunna tillämpas endast i vissa särskilda fall. En återvinningstalan ansågs inte vara ett sådant fall enligt Högsta domstolen.³⁷

3.2.4 Avräkningsavtalet (NJA 2017 s. 226)

Parterna var tidigare aktieägare i samma bolag och i samband med försäljningen av samtliga aktier upprättade säljarna ett avräkningsavtal innehållande en skiljeklausul. Innebörden av avtalet var att ett av ägarbolagen (svaranden) skulle motta köpeskillingen för samtliga aktieägares räkning. Skiljeklausulen stadgade att tvister som rörde tolkning och tillämpning av avtalet skulle avgöras genom skiljedom enligt reglerna för Stockholms

³⁴ NJA 2010 s. 734.

³⁵ NJA 2010 s. 734 punkt 7 i Högsta domstolens domskäl.

³⁶ NJA 2010 s. 734 punkterna 12–13 i Högsta domstolens domskäl.

³⁷ NJA 2010 s. 734 punkterna 14–15 i Högsta domstolens domskäl.

handelskammarens skiljedomsinstitut. I samband med försäljningen hade indirekt överförts pengar ur köpeskillingen till svarandebolagets verkställande direktör och styrelseordförande. Svaranden invände att allmän domstol inte var behörig att pröva tvisten eftersom talan helt vilade på avräkningsavtalet och därmed hade så stark anknytning till avtalet att den omfattades av skiljeklausulen. Käranden menade att deras talan grundade sig på att motparten gjort sig skyldig till brott och inte på avtalet.³⁸

Högsta domstolen poängterade att en extensiv tolkning av ett skiljeavtal kan innebära att en rättssökande går miste om rätten att få sin sak prövad i domstol trots att denne inte avsett att avtala bort denna rätt. I domen påpekades även att en sådan tillämpning av skiljeavtalet kan leda till osäkerhet angående vilka effekter ett skiljeavtal får i framtiden. Tillämpningen står även i konflikt med kravet på att skiljeklausuler kopplade till framtida tvister måste knytas an till ett specifikt rättsförhållande. Vidare framhöll Högsta domstolen att det därför finns goda skäl att tillämpa anknytningsdoktrinen endast på specifika fall där det föreligger särskilda omständigheter.³⁹ Därefter sade domstolen att en skiljeklausul i princip bara omfattar det eller de rättsförhållanden som regleras i kontraktet och inte andra rättsförhållanden, även om de skulle ha någon anknytning till ett kontrakterat rättsförhållande. Enligt Högsta domstolens mening är det alltså avgörande för skiljeklausulens tillämpning om talan bygger på ett kontrakterat rättsförhållande eller inte.⁴⁰

När ett skadestånd har utomobligatorisk grund ligger det utanför det kontraktuella förhållandet och därför ska en sådan talan i princip inte omfattas av skiljeklausulen.⁴¹ Skiljeklausulen kan emellertid bli tillämplig när det är själva åsidosättandet av kontraktet som föranleder culpaansvar eller utgör den straffbara handlingen. Med andra ord kan skiljeklausulen i vissa fall bli

³⁸ NJA 2017 s. 226.

³⁹ NJA 2017 s. 226 punkt 13 i Högsta domstolens domskäl.

⁴⁰ NJA 2017 s. 226 punkt 14 i Högsta domstolens domskäl.

⁴¹ NJA 2017 s. 226 punkt 15 i Högsta domstolens domskäl.

tillämplig när handlingen skulle varit straffri eller inte lett till något culpaansvar om inte kontraktet existerat. Att skiljeklausulen tillerkänns verkan i dessa fall förutsätter dock att rättsfaktan käranden åberopar för utomobligatoriskt ansvar i allt väsentligt svarar mot rättsfaktan som skulle kunna grunda kontraktsansvar.⁴² Det innebär att Högsta domstolen betonade att det är den verkliga innebörden av talan som är av betydelse och en part ska inte kunna utforma sin talan på ett sätt som är ämnat att undvika ett skiljeförfarande.⁴³

Högsta domstolen framhöll att avräkningsavtalet var en förutsättning för kärandens talan, men att partsförhållandet i avtalet och i domstolen var olika. Partsförhållandet var olika på så sätt att den verkställande direktören och styrelseordföranden var part i domstolen, i egenskap av svaranden tillsammans med bolaget som mottog köpeskillingen, men inte i avräkningsavtalet. Även talan mot svarandebolaget byggde på ett förhållande som kunde härledas ur den verkställande direktörens agerande och därför kunde inte heller denna del härledas ur avräkningsavtalet. Talan grundades alltså på ett annat rättsförhållande än det som reglerades i avräkningsavtalet. Vidare konstaterade Högsta domstolen att omständigheterna inte var så speciella att det fanns anledning att utsträcka skiljeklausulens tillämpning med hänvisning till anknytningsdoktrinen.⁴⁴

3.3 Förhållandet mellan de två doktrinerna

Högsta domstolens avgöranden samt en rättsvetenskaplig diskussion rörande både påståendedoktrinen och anknytningsdoktrinen visar att praxis inte lyckats skapa en klar bild av hur behörighetsprövningen bör gå till. Faktumet att varken Petrobartfallet, Täckfallet eller Hamnfallet avgjorts i plenum tyder

⁴² NJA 2017 s. 226 punkt 16 i Högsta domstolens domskäl.

⁴³ NJA 2017 s. 226 punkt 17 i Högsta domstolens domskäl; Heuman (2019) s. 545.

⁴⁴ NJA 2017 s. 226 punkterna 21–23 i Högsta domstolens domskäl.

dock enligt Madsen på att principerna inte strider mot varandra.⁴⁵ Madsen anser därför att de olika sätten att avgöra behörighetsfrågan kan tillämpas parallellt, det är dock mer oklart när den ena principen ska användas framför den andra.⁴⁶ Inte heller Tupperwarefallet eller Avräkningsavtalet är avgjorda i plenum.⁴⁷

Heuman är av uppfattningen att påståendedoktrinen och anknytningsdoktrinen tar sikte på två artskilda behörighetsfrågor där påståendedoktrinen rör sak- och bevisfrågor medan anknytningsdoktrinen vissa rättsfrågor. Enligt Heuman används påståendedoktrinen i ett första steg när skiljenämnden ska ta ställning till vilka sakomständigheter som ska läggas till grund för behörighetsbedömningen. Anknytningsdoktrinen används sedan i ett andra steg för att utifrån de påstådda faktiska omständigheterna ta ställning till om tvisten omfattas av skiljeavtalet, vilket är en rättsfråga.⁴⁸

⁴⁵ Madsen (2013) s. 744.

⁴⁶ Madsen (2013) s. 744.

⁴⁷ Jfr NJA 2010 s. 734 & NJA 2017 s. 226.

⁴⁸ Heuman (2009/10) s. 337.

4 Belgorfallet (NJA 2019 s. 171)

4.1 Bakgrund

Parterna i målet, Joint Stock Company Belgorkhimprom (Belgor) och Koca İnşaat Sanayi İhracat Anonim Şirketi (Koca), träffade ett avtal den 17 januari 2011 angående ett grävarbete som Koca skulle utföra åt Belgor.⁴⁹ I byggkontraktet hade parterna även intagit en skiljeklausul med följande innehåll:

”[...] Any disputes, disagreements and claims between the Employer and the Contractor emerged because of or in connection with the present Contract or upon violation, termination or invalidity of the present Contract shall be final settled by arbitration in accordance with the Arbitration court of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce [...]”.⁵⁰

Med anledning av skrivelsen bestämdes att ett eventuellt skiljeförfarande skulle ha säte i Sverige och att LSF skulle tillämpas till den del den är tvingande. Belgor hävde sedermera byggkontraktet med verkan från och med den 29 november 2012. Avsikten var sedan att parterna skulle förhandla om kommande avräkning, men de kunde inte nå en överenskommelse. Koca påkallade skiljeförfarande den 26 februari 2013 och skiljedom meddelades den 3 april 2015. En rättelse angående skiljedomen kungjordes den 30 maj 2015. Innebörden av skiljedomen var, kort sagt, att Kocas talan delvis bifölls och Belgors genkrav lämnades utan bifall.

⁴⁹ Benämns härnäst ”Byggkontraktet”.

⁵⁰ NJA 2019 s. 171.

4.2 Prövningen i Svea hovrätt

Belgor bestred skiljenämndens behörighet att pröva vissa delar av tvisten och vände sig efter meddelad skiljedom till Svea hovrätt med en klandertalan.⁵¹

4.2.1 Parternas yrkanden och grunder

Belgor yrkade i hovrätten att domstolen skulle upphäva skiljedomen helt eller delvis. Grunden för detta var att en del av tvisten hänförde sig till separat ingångna kontrakt⁵² mellan parterna och inte till byggkontraktet med skiljeklausulen. I servicekontrakten återfanns ingen sådan skiljeklausul utan istället fanns en klausul som angav att tvister hänförliga till kontrakten skulle avgöras i Minsk, antingen av domstol eller genom skiljeförfarande. Belgor framhöll även att arbeten utförda under servicekontrakten inte omfattades av skiljeklausulen i byggkontraktet eftersom det inte var samma rättsförhållanden som reglerades i kontrakten. Dessutom hade byggkontraktet hävts när dessa delar av tvisten uppkommit.⁵³

Koca å sin sida yrkade att Svea hovrätt skulle lämna Belgors talan utan bifall. Grunden för detta var i första hand att parterna avtalat att skiljeklausulen även skulle omfatta tilläggsarbeten utförda enligt servicekontrakten, som åtminstone kommit till stånd genom konkludent handlande och passivitet från Belgors sida. Koca menade att Belgor den 28 november 2012 skickat ett utkast till överenskommelse, där en skiljeklausul fanns med, som skulle gälla mellan parterna efter byggkontraktets hävande. Koca svarade på detta utkast med en revidering och bifogade att tilläggsarbetena i servicekontrakten skulle omfattas av denna ömsesidiga förpliktelse, men hörde sedan inget mer från Belgor. I andra hand menade Koca att om servicekontrakten ansågs giltiga skulle de inte till sin ordalydelse utesluta skiljeklausulen i byggkontraktet

⁵¹ NJA 2019 s. 171.

⁵² Benämns härnäst ”Servicekontrakten”.

⁵³ NJA 2019 s. 171 (på s. 172, 174–175).

utan endast tillhandahålla ytterligare en tvistlösningsmöjlighet. Koca påpekade även att samtliga tvister var att hänföra till rättsförhållandet i byggkontraktet.⁵⁴

4.2.2 Hovrättens bedömning

Inledningsvis klargjorde hovrätten att när en klandrande part påstår att det inte finns ett skiljeavtal som täcker det påstådda rättsförhållandet är det klandersvaranden, Koca, som ska visa att det finns ett sådant avtal. Bevisbördan för skiljeavtalets omfattning ligger alltså på klandersvaranden. Domstolen konstaterade sedan att behörighetsfrågan inte kan lösas genom påståendedoktrinen eftersom det var frågan om skiljebundenhet som var tvistig. När skiljenämnden eller allmän domstol tar ställning till sin behörighet måste de alltså även ta ställning till huruvida ett skiljeavtal som täcker det tvistiga rättsförhållandet föreligger.⁵⁵

Enligt hovrätten är huvudregeln att en skiljeklausul endast omfattar det rättsförhållande som regleras i kontraktet, även om anknytning till andra rättsförhållanden skulle finnas. Efterföljande rättsfakta som ändrar eller påverkar det i kontraktet reglerade rättsförhållandet omfattas av skiljeklausulen, även om dessa ändringar skulle vara konkludenta.

Hovrätten hänvisade sedan till Avräkningsavtalet från 2017 och kom slutligen fram till att det Koca åberopat som bevisning inte gav påtagligt stöd för Kocas påståenden angående att tilläggsarbetena i servicekontraktet skulle omfattas av skiljeklausulen i byggkontraktet. Koca hade alltså enligt hovrätten inte uppfyllt sin bevisbörda i denna del. Hovrätten menade även att Koca inte lyckats presentera tillräckligt med bevisning för att domstolen skulle kunna ta ställning till anknytningen mellan byggkontraktet och servicekontrakten. Det framhölls dock att partsställningen i de olika kontrakten delvis var

⁵⁴ NJA 2019 s. 171 (på s. 172, 174 & 176).

⁵⁵ NJA 2019 s. 171 (på s. 177–178).

annorlunda, att servicekontrakten grundade sig på flera olika beställningar som synes sakna samband med byggkontraktet och att alla beställningar gjorts efter att Belgor hävt byggkontraktet.

Hovrätten kom fram till att byggkontraktet och servicekontrakten reglerade olika rättsförhållanden samt att det inte gick att fastställa anknytningen mellan byggkontraktet och servicekontrakten. Därför kunde inte skiljeklausulen i byggkontraktet utsträckas till att även omfatta servicekontrakten.⁵⁶

Hovrätten konstaterade slutligen att för att främja skiljedomens slutlighet var partiell hävning av skiljedomen att föredra om möjligt. Eftersom ersättningen för tilläggsarbetena var särskiljbar skulle endast den del av skiljedomen som avsåg dessa arbeten upphävas.⁵⁷

4.3 Prövningen i Högsta domstolen

Domen i Svea hovrätt överklagades av båda parter och Högsta domstolen meddelade prövningstillstånd avseende frågan om skiljenämndens behörighet.⁵⁸

4.3.1 Parternas yrkanden och grunder

I Högsta domstolen yrkade Belgor att skiljedomen skulle upphävas med undantag för en punkt. Som grund anfördes samma omständigheter som i hovrätten.⁵⁹ Koca yrkade i första hand att domstolen skulle lämna Belgors talan utan bifall. I andra hand yrkades att hovrättens dom skulle undanröjas och målet återlämnas till hovrätten för vidare handläggning ifall Belgors talan bifölls till någon del. Ifall Belgors talan skulle vinna bifall till någon del yrkade man på partiell hävning av skiljedomen. Som grund för yrkandena

⁵⁶ NJA 2019 s. 171 (på s. 178–180).

⁵⁷ NJA 2019 s. 171 (på s. 184).

⁵⁸ NJA 2019 s. 171.

⁵⁹ NJA 2019 s. 171 (på s. 186 samt punkterna 9–10 i Högsta domstolens domskäl).

framfördes samma omständigheter som i hovrätten.⁶⁰ Parterna bestred varandras yrkanden.⁶¹

4.3.2 Högsta domstolens bedömning

Högsta domstolen inledde domskälen med att klargöra att skiljeklausuler kopplade till framtida tvister måste knytas till ett visst rättsförhållande. Vidare framhölls att det ytterst är avtalstolkning som bestämmer skiljeklausulens tillämpningsområde. Domstolen poängterade att det ofta är svårt att utröna den gemensamma partsavsikten gällande skiljeklausuler eftersom de ofta är allmänt hållna eller standardmässiga. När ordalydelsen tolkas får man därför enligt Högsta domstolen utgå från att parterna velat ha en förnuftig reglering av förhållandet sinsemellan, med utgångspunkten att parterna vill att uppkomna tvister ska lösas snabbt och sammanhållet av en skiljenämnd.⁶² I ett kommersiellt avtalsförhållande ska man därför utgå från att parterna vill ha avgörandet i ett enda forum eftersom det annars finns en risk att kostnaderna ökar, tidsutdräkten förlängs och motstridiga avgöranden uppkommer.⁶³ Högsta domstolen skriver alltså inte uttryckligen att skiljeavtalet ska tolkas extensivt, men enligt Heuman blir i praktiken det resultatet av den rättsliga utgångspunkt som ställs upp. Heuman menar även att Högsta domstolen ställer upp en sorts presumtion för att partsavsikten ska vara en prövning i ett enda förfarande om ingen partsavsikt kan påvisas.⁶⁴

Vidare undersökte Högsta domstolen hur *rättsförhållande* ska tolkas och vad som omfattas av ett och samma rättsförhållande. Högsta domstolen

⁶⁰ NJA 2019 s. 171 (på s. 186 samt punkterna 8 & 11 i Högsta domstolens domskäl).

⁶¹ NJA 2019 s. 171 (på s. 186).

⁶² NJA 2019 s. 171 punkterna 12–13 i Högsta domstolens domskäl.

⁶³ NJA 2019 s. 171 punkt 18 i Högsta domstolens domskäl.

⁶⁴ Heuman (2019) s. 546–547.

resonerade kring New York-konventionen⁶⁵ och framhöll att principerna i konventionen givits en generös tolkning i utländsk doktrin och praxis.⁶⁶ Enligt Heuman går det inte att tolka Högsta domstolens uttalande på annat sätt än att det är en extensiv tolkning av *rättsförhållande* som åsyftas.⁶⁷ Även Avräkningsavtalet från 2017 nämndes och Högsta domstolen påpekade att till ett rättsförhållande räknas även efterföljande rättsfakta som förändrar avtalsinnehållet.⁶⁸ Täckfallet från 2007 lyftes fram av Högsta domstolen som poängterade att en grund utanför det kontraktuella förhållandet kan bedömas ligga innanför skiljeklausulens omfattning om det finns tillräckligt nära samband med övriga grunder för talan: ett uttryck för anknytningsdoktrinen. Högsta domstolen sade däremot inget om uttalandena i Tupperwarefallet och Avräkningsavtalet om att anknytningsdoktrinen endast kan tillämpas i vissa särskilda fall och under mycket speciella förhållanden.⁶⁹ Däremot nämndes Tupperwarefallet som ett exempel på när doktrinen inte kunnat tillämpas.⁷⁰ Att anknytningsdoktrinen endast ska tillämpas i undantagsfall är enligt Heuman ett generellt uttalande från Högsta domstolens sida och inte själva prejudikatfrågan i fallen.⁷¹

Enligt Högsta domstolen är skiljenämnden bäst lämpad att pröva sin egen behörighet och utgångspunkten för domstolen bör vara att skiljenämnden gjort en korrekt prövning av sin behörighet. Högsta domstolen menade att klanderkäranden, i detta fall Belgor, sedan ska visa att skiljenämnden inte gjort en korrekt prövning av sin behörighet.⁷² Enligt Schöldström är detta

⁶⁵ Konvention om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar, Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards, New York den 10 juni 1958, SÖ 1972:1.

⁶⁶ NJA 2019 s. 171 punkt 14 i Högsta domstolens domskäl.

⁶⁷ Heuman (2019) s. 546.

⁶⁸ NJA 2019 s. 171 punkt 15 i Högsta domstolens domskäl.

⁶⁹ NJA 2019 s. 171 punkt 17 i Högsta domstolens domskäl.

⁷⁰ NJA 2019 s. 171 punkterna 16–17 i Högsta domstolens domskäl.

⁷¹ Heuman (2019) s. 546.

⁷² NJA 2019 s. 171 punkterna 19–20 i Högsta domstolens domskäl.

dock inte ett uttryck för en presumtion och ändrar egentligen inte den rättsliga utgångspunkten att det är klandersvaranden som har bevisbördan för skiljeavtalets omfattning.⁷³ Heuman tycks dock vara av motsatt uppfattning och menar att Högsta domstolen uppställt en presumtionsregel angående skiljenämndens bedömning av sin behörighet.⁷⁴ Lindell framhåller att en äkta presumtion i strikt rättslig mening innebär att man har en presumerande och en presumerad omständighet, föreligger den presumerande omständigheten föreligger även den presumerade omständigheten.⁷⁵

I förevarande fall konstaterade domstolen att Belgor inte framfört tillräckliga grunder för att underkänna skiljenämndens bedömning. Innebörden av skiljenämndens bedömning var att partsavsikten skulle anses vara prövning inom ramen för ett och samma förfarande.⁷⁶ Skiljenämnden var av åsikten att tvistlösningsklausulen i servicekontrakten tillhandahöll ytterligare ett tvistlösningsalternativ för parterna, men att skiljeklausulen i byggkontraktet inte uteslöts genom skrivelsen.⁷⁷ Därmed lämnade Högsta domstolen Belgors yrkande avseende skiljenämndens behörighet helt utan bifall.⁷⁸

⁷³ Schöldström (2019/20) s. 245–247.

⁷⁴ Heuman (2019) s. 547.

⁷⁵ Lindell (2017) s. 620–621.

⁷⁶ NJA 2019 s. 171 punkt 24 i Högsta domstolens domskäl.

⁷⁷ NJA 2019 s. 171 punkterna 22–23 i Högsta domstolens domskäl.

⁷⁸ NJA 2019 s. 171.

5 Avslutande reflektioner

Utifrån resultatet kan flera iakttagelser göras. Högsta domstolen väljer genom Belgor att ge *rättsförhållande* en extensiv omfattning istället för den restriktiva tolkning som tidigare stadgats i praxis. Anledningen till att de väljer denna lösning kan vara av processekonomiska skäl, vilket man kan se spår av i domstolens argumentation kring partsavsikten. Högsta domstolen är fria att, utan att ta målet till plenum, frångå generella uttalanden i äldre rättsfall. En anledning till att Högsta domstolen tycks svänga från att ge *rättsförhållande* en restriktiv tolkning till en tämligen extensiv tolkning kan vara att Högsta domstolen anser att yttrandena i äldre rättsfall endast är generella uttalanden. Orsaken till att hovrätten i Belgorfallet väljer att följa Högsta domstolens tidigare uttalanden behöver inte nödvändigtvis vara att de är prejudicerande. Det kan bero på att hovrätten inte har samma möjlighet som Högsta domstolen att förändra praxis och tenderar istället att argumentera utifrån Högsta domstolens generella uttalanden.

Det kan tänkas att Högsta domstolen anser att Belgorfallet skiljer sig från övriga rättsfall och därför väljer att avgöra målet med en annan lösning. Belgorfallet särskiljer sig från övriga rättsfall eftersom det är en klandertalan, medan de andra rättsfallen rör skiljeavtal som processhinder i allmän domstol. Med denna utgångspunkt skulle de olika tolkningarna kunna tillämpas parallellt, vilket skulle få resultatet att skiljeavtalet får en restriktiv tillämpning gällande processhinder i allmän domstol men en extensiv tillämpning gällande klandertalan och prövning i skiljenämnd. Detta får konsekvensen att det blir avgörande vem av parterna som hinner väcka talan först. Påkallas skiljeförfarande först ska skiljeavtalet ges en extensiv omfattning, vilket domstolen sedan vid en eventuell klandertalan ska utgå från är korrekt. Målet kommer då sannolikt prövas i skiljeförfarande. Väcks talan först i allmän domstol ska istället domstolen göra en restriktiv tolkning av skiljeavtalet, vilket talar för att målet kommer prövas i allmän domstol.

Konsekvensen av denna distinktion blir en sorts kapplöpning mellan parterna, vilket jag har svårt att tänka mig skulle vara avsikten med Belgorfallet.

Belgorfallet kan även diskuteras utifrån de olika ”presumptionsregler” Högsta domstolen ställer upp. Som framgår av resultatet är det något oklart om Högsta domstolens uttalanden kan kallas presumtioner. Den första presumptionsregeln är att om partsavsikten inte kan utrönas ska den anses vara att parterna vill ha hela tvisten prövad inom ramen för ett skiljeförfarande. Om Lindells tolkning av en äkta presumtion appliceras på detta uttalande skulle den presumerande omständigheten vara ”om det inte går att utröna en partsavsikt” och den presumerade omständigheten vara ”så anses partsavsikten vara en sammanhållen prövning inom ramen för ett skiljeförfarande”. Enligt min uppfattning är detta en äkta presumtion och klandersvaranden behöver därmed endast visa att det inte går att utröna en partsavsikt för att partsviljan ska anses vara att målet ska prövas sammanhängande inför skiljenämnd. Även om Högsta domstolen i Belgorfallet utgår från denna presumptionsregel anser jag dock att det finns tillräckliga grunder för att kunna utröna en partsavsikt med innebörden att skiljeklausulen i byggkontrakten inte ska omfatta tilläggsarbetena. Jag menar att detta stöds av att byggkontraktet sagts upp innan tilläggsarbetena utfördes samt att parterna uttryckligen avtalat om en annan tvistlösningsform.

Det är dock mer tveksamt om Högsta domstolens andra uttalande är en presumtion. Om Lindells tolkning återigen används för att analysera uttalandet kan slutsatsen dras att den presumerade omständigheten är ”skiljenämndens behörighetsprövning är korrekt” men det tycks saknas en presumerande omständighet. Jag måste därför ställa mig bakom Schöldströms uppfattning att Högsta domstolen genom uttalandet inte ställer upp en presumptionsregel, utan snarare en rättslig utgångspunkt. Enligt mig ändrar Högsta domstolen därmed inte genom Belgorfallet den etablerade rättsgrundsatsen att det är klandersvaranden som har bevisbördan för att skiljeavtalet omfattar det omtvistade rättsförhållandet. Min uppfattning är dock att Högsta domstolen genom att ställa upp denna rättsliga utgångspunkt

i praktiken gör det svårare för klanderkäranden att vinna framgång med en klandertalan. Anledningen är att det inte tycks bli en ingående prövning av skiljenämndens behörighetsbedömning i klanderprocessen. Dessutom ger Högsta domstolen ingen ledning kring vad som krävs för att domstolen ska frångå den rättsliga utgångspunkten och göra en annan bedömning än skiljenämnden, vilket kan kritiseras utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv.

I Belgorfallet tog Högsta domstolen även upp anknytningsdoktrinen till diskussion. Avräkningsavtalet från 2017 nämndes inte avseende anknytningsdoktrinen, trots att det är senaste rättsfallet på området. Nyare rättsfall omnämndes endast som exempel på fall där doktrinen tillämpats utan att närmare diskutera den rättsliga innebörden av dem. Eftersom både Tupperwarefallet och Avräkningsavtalet ställer upp relativt ingående begränsningar av anknytningsdoktrинens tillämpning får det betydelse hur man ska tolka Högsta domstolens uttalande angående anknytningsdoktrinen i Belgorfallet. En tolkningsmöjlighet är att det är anknytningsdoktrinen så som den kommer till uttryck i Täcktfallet som gäller. De senare tillkomna avgörandena är i sådana fall endast exempel på hur doktrinen använts i vissa undantagssituationer, så som återvinningstalan, alternativt generella uttalanden som Högsta domstolen kan frångå efter behag. Det ska dock framhållas att Högsta domstolen inte använt anknytningsdoktrinen för att lösa den rättsliga problematiken i Belgorfallet. Det går därför att ifrågasätta om uttalandet kring anknytningsdoktrinen i Belgorfallet är prejudicerande och det kanske snarare är att se som ett generellt uttalande, vilket domstolen kan frångå i kommande rättsfall utan att ta målet till plenum. Resultatet är ett tämligen oklart rättsläge. Däremot bör poängteras att efterföljsamheten av generella uttalanden är stor bland underrätterna. Det jag finner problematiskt är att Högsta domstolens endast nämner anknytningsdoktrinen i förbigående och inte närmare preciserar innebörden av den samt hur uttalandena i Belgorfallet kring doktrinen förhåller sig till de andra rättsfallen på området. Det nyss sagda sätter underrätterna i en svår sits.

Ytterligare en intressant aspekt av Belgorfallet är om Högsta domstolen skulle hållit fast vid den rättsliga utgångspunkten om skiljenämnden istället gjort bedömningen att de inte varit behöriga att pröva hela tvisten. Ponera att skiljenämnden kommit fram till slutsatsen att de saknade behörighet att pröva delar av tvisten. Det är oklart om Högsta domstolen i ett andra steg tillämpat samma rättsliga utgångspunkt i detta fall, alltså att skiljenämndens behörighetsprövning ska anses korrekt. I Belgorfallet motiverade domstolen presumptionsregeln med att det är processekonomiskt fördelaktigt för parterna att få allt prövat inom ett och samma förfarande. Den rättsliga utgångspunkten motiverades dock med att det är skiljenämnden som har de bästa förutsättningarna att pröva sin behörighet. I den nyss beskrivna situationen blir resultatet två olika förfaranden, vilket inte är processekonomiskt fördelaktigt. Däremot torde det, om man utgår från Högsta domstolens argumentation, även i dessa fall vara skiljenämnden som har de bästa förutsättningarna att pröva sin behörighet. Det intressanta enligt mig är alltså om domstolen kommer upprätthålla den rättsliga utgångspunkten i dessa fall eller om processekonomiska argument får större betydelse. En annan synpunkt som kan framföras i detta sammanhang är varför skiljenämnden skulle vara bättre lämpad än allmän domstol att pröva skiljenämndens behörighet. Det finns kompetenta jurister inom allmän domstol, inte minst i Högsta domstolen, med samma sakkunskaper i målet som skulle kunna pröva skiljenämndens behörighet lika bra som skiljenämnden.

Domstolen har också varit otydliga gällande den rättsliga utgångspunkt som uppställs i Belgorfallet. De framhöll att klanderkräranden ska visa att behörighetsprövningen varit felaktig, men avslutade sedan resonemanget med att konstatera att kräranden inte presenterat tillräcklig grund för att göra en annan bedömning. Att kräranden inte presenterat tillräcklig grund är enligt mig inte detsamma som att kräranden inte presenterat tillräcklig bevisning. Skrivelsen skulle dock kunna tolkas som att klanderkräranden åläggs bevisbördan för skiljenämndens felaktiga behörighetsprövning, något som enligt min uppfattning är en rättsfråga ingen av parterna kan åläggas

bevisbördan för. Jag menar därför att Högsta domstolen borde valt ett annat sätt att beskriva den rättsliga utgångspunkten på.

Avslutningsvis är det uppenbart att Högsta domstolen lagt stor vikt vid processekonomiska argument medan rättssäkerhetsaspekter fått stå tillbaka. Det finns fördelar med att framhålla processekonomiska argument: det blir mer effektivt, trycket på allmän domstol minskar, samhället slipper stå kostnaden för tvister, det blir billigare för parterna med en och samma process samt att motstridiga avgöranden undviks. Mot detta ställs rättssäkerhet och rätten till prövning inför allmän domstol, som torde väga tämligen tungt också med tanke på Sveriges tillträde till EKMR.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

Prop. 1998/99:35 Ny lag om skiljeförfarande

Litteratur

Artiklar

Heuman, Lars (2009/10), 'Vilken beviskravsbetydelse har separabilitetsprincipen, påståendedoktrinen och anknytningsdoktrinen för bedömningen av behörighetsfrågor inom skiljedomsrätten?'. *JT* s. 335–361.

Heuman, Lars (2019), 'Har det skett en omsvängning eller omläggning av praxis från restriktiv till extensiv tillämpning av skiljeavtal?'. *SvJT* s. 534–552.

Madsen, Finn (2013), 'Påståendedoktrin eller anknytningsdoktrin?'. *SvJT* s. 730–750.

Schöldström, Patrik (2019/20), 'Har *Belgor* förändrat prövningen av en skiljenämnds behörighet och handläggningsfel?'. *JT* s. 243–250.

Welamson, Lars (1964), 'Skiljedom.'. *SvJT* s. 276–286.

Böcker

Heuman, Lars (1999), *Skiljemannarätt*. 1 uppl., Nordstedts Juridik AB, Stockholm.

Kleineman, Jan (2018), 'Rättsdogmatisk metod', i: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*. 2 uppl., Studentlitteratur AB, Lund s. 21–46.

Lindell, Bengt (2017), *Civilprocessen- Rättegång samt skiljeförfarande och medling*. 4 uppl., Iustus Förlag AB, Uppsala.

Maunsbach, Lotta (2015), *Avtal om rätten till domstolsprövning. Processuella överenskommelsers giltighet i svensk rätt*. 1 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm.

Westberg, Peter (2013), *Civilrättskipning*. 2 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm.

Övrig litteratur

Cars, Thorsten, Lag (1999:116) om skiljeförfarande 3 §, Karnov 2020-04-16 (JUNO).

Lindskog, Stefan, Lag (1999:116) om skiljeförfarande 22 §, Nordstedts juridik 2020-05-13 (JUNO).

Rättsfallsförteckning

NJA 1982 s. 738

NJA 2007 s. 475

NJA 2008 s. 120

NJA 2008 s. 406

NJA 2010 s. 734

NJA 2017 s. 226

NJA 2019 s. 171